

Самостійна робота №5

Тема: Мовний етикет української мови (діловий етикет, науковий етикет)

План

1. Мовний, мовленнєвий, спілкувальний етикет.
2. Структура мовного етикету. Стандартні етикетні ситуації. Етикетна формула.
3. Практичне засвоєння нормативних форм кличного відмінка іменників.
4. Звертання. Розділові знаки в реченнях зі звертаннями.
5. Мовний етикет у сучасній українській науці. Етикетні формули науковців. Загальні вимоги до цитування.

Література

Див. позиції 7, 12 (с. 109–119), 13, 24 (список основних рекомендованих джерел).

Теоретичний матеріал

Мовлення людини – це своєрідна візитна картка, це свідчення рівня освіченості людини, її культури, а разом із тим, через сукупну мовленнєву практику мовців – це показник культури суспільства.

Велику роль у цьому відводиться мовному етикету.

Мовний етикет – це сукупність мовних засобів, які регулюють нашу поведінку в процесі мовлення. Термін *етикет* походить від французького слова *etiquette*, що означає ярлик, етикет.

Мовний етикет постає з живої мовної практики українського народу. Він вироблявся впродовж тисячоліть і відбиває культурні традиції української нації, відповідає її духовним засадам.

В основі національних традицій спілкування лежать загальнолюдські морально-етичні цінності – доброзичливість, повага, привітність, гречність.

Мовленнєвий етикет – це національно-специфічні правила мовленнєвої поведінки, які реалізуються в системі стійких формул і висловів, що рекомендуються для висловлення подяки, прощання, привітання тощо.

Знання правил мовленнєвого етикету виступає не тільки показником зовнішньої культури людини, але й має безпосередній вплив на формування її особистості, на виховання високої моралі, духовності.

Мовний та мовленнєвий етикет є важливим складником спілкувального або комунікативного етикету.

Спілкувальний етикет передбачає володіння мовленнєвим етикетом відповідно до певних ситуацій, конкретного спілкування в ролі адресата й адресанта. Вибір етикетних одиниць комунікантами передусім залежить від таких визначальних екстралінгвістичних факторів, як:

- соціальна роль;
- вік;
- місце проживання;
- стать;

- культурно-освітній рівень адресанта й адресата; соціальна дистанція між ними;
- характер ситуації спілкування;
- специфіка взаємин між комунікантами.

Поради:

- Завжди контролюйте, *що – кому – чому – про що – де – коли* Ви говорите.
- Дотримуйтесь правил мовного етикету.
- Засвідчуйте свою вихованість, шану, делікатність та уважність до співрозмовника.

Спілкувальний етикет – це вищий рівень професійного мовного етикету. При ньому важливу роль відіграють невербальні засоби – жести, міміка, тональність, пауза тощо.

Існують **формули мовного етикету**. Відомо, що спілкування можливе за наявності: мовця, адресата, до якого звернена мова; мети і теми мовленнєвої діяльності. Схематично код мовленнєвої ситуації можна зобразити так: «хто – кому – чому – про що – де – коли». Етикетною вважається тільки та ситуація, для якої суттєвими є відмінності між мовцями (їхній вік, соціальний статус, стать тощо).

Етикетна формула – це фразеологічні речення, готові до вжитку стандартизовані мовні конструкції. За допомогою словесних формул висловлюється взаємовідношення при зустрічі та розставанні, подяці або вибаченні, у ситуації знайомства й у багатьох інших випадках. Їх арсенал в українській мові надзвичайно багатий.

Принцип використання етикетних формул, окрім універсального принципу ввічливості, – це принцип відповідності мовної ситуації.

Обстановка спілкування (офіційна/неофіційна) і фактор адресата (соціальний статус, особисті заслуги, вік, стать, ступінь знайомства) є визначальним при виборі етикетних формул. Наприклад, для вираження згоди використовують такі етикетні формули: *добре, згода, гаразд, чудово, без проблем, з радістю, із задоволенням, домовились*; прикладом формули відмови є такі вирази: *ні, дякую..., дякую, не треба (не варто)..., мені дуже шкода, але ні..., шкодую, але ні... тощо*.

Структуру мовного етикету визначають такі основні елементи комунікативних ситуацій, які властиві всім мовцям: звертання, привітання, прощання, вибачення, подяка, побажання, прохання, знайомство, поздоровлення, запрошення, пропозиції, порада, згода, відмова, співчуття, комплімент, присяга, похвала тощо.

Крім володіння мовними формулами, слід звернути увагу на вживання граматичної форми іменника в певних комунікативних ситуаціях – звертання, прохання, запрошення тощо. Нормативно формою іменника є кличний відмінок.

Практичному засвоєнню вживання закінчень іменників у кличному відмінку допоможе таблиця.

ОРФОГРАФІЧНІ ЗАКІНЧЕННЯ ІМЕННИКІВ У КЛИЧНОМУ ВІДМІНКУ

О	Е	Є	У	Ю
1 відміна				
Тверда група голого, колого, Ірино, Миколо	М'яка і мішана група (крім й) земле, Іллє	З основою на Й Лідіє, Маріє Надіє		М'яка група пестливі (у побуті)

				матусю, Костю, доню
2 відміна				
	Тверда група мініstre, ректоре, пане, Федоре		Тверда група начальнику, сину Імена з кінцевим г, к, х Олегу, Марку, Генріху	М'яка група Андрію, Сергію, лікарю, секретарю
	Іменники мішаної групи з основою на ж, ш, дж стороже, Джордже		Деякі іменники мішаної групи з основою на шиплячий (крім Ж) викладачу, завідувачу, слухачу	
3 відміна				
	Любове, незалежносте			

Структура мовного етикету в науковому стилі залежить переважно від форми спілкування. Так, перебуваючи на науковому симпозиумі, науковець має використовувати зовсім іншу форму звертання до колег-учених, ніж ту, яку він використовує під час академічної лекції. Звичайно, науковець може змінювати мовні формули, але ці зміни будуть залежати від культури, вишуканості мовлення, смаків, традицій науковця, умов і мети спілкування.

В етикетному мовленні науковців незмінними залишаються:

— етикетні вирази, які використовують під час публічного захисту дисертацій (це вирази звертань до голови і членів спеціалізованої вченої ради, напр.: *Глибокоповажаний голову спеціалізованої вченої ради! Глибокоповажані члени спеціалізованої вченої ради! Шановні колеги!*

— вирази подяки членам спеціалізованої вченої ради, опонентам, напр.: *Дозвольте сердечно подякувати голові спеціалізованої вченої ради – членові-кореспонденту Академії педагогічних наук України, професору, доктору економічних наук.; кандидатів економічних наук, доценту.; ученим провідної установи: кандидатів економічних наук, доценту.; докторів економічних наук, професору ... Моя дяка всім ученим, які надіслали відгуки на автореферат (аналогічно, як і вище, називаються). Щиро дякую кафедрі., її завідувачеві., усім співробітникам кафедри та зокрема професорові., доцентіві., які доклали зусиль при атестації роботи на попередніх етапах. Сердечна дяка всім членам спеціалізованої вченої ради за участь в обговоренні роботи. Висловлюю особливу подяку вченому секретареві спеціалізованої вченої ради.*

Науковий етикет передбачає правильне цитування думки інших науковців, колег:

— текст цитати починають і закінчують лапками та наводять у тій граматичній формі, в якій він поданий у джерелі, зі збереженням особливостей авторського написання. Наукові терміни, запропоновані іншими авторами, не виділяються лапками, за винятком тих, що викликали загальну полеміку. У цих

випадках використовують вираз «так званий»;

— цитування повинно бути повним, без довільного скорочення авторського тексту та без перекручень думок автора. Пропуск слів, речень, абзаців у цитуванні допускається без перекручення авторського тексту й позначається трьома крапками. Вони ставляться у будь-якому місці цитати (на початку, всередині, наприкінці). Якщо перед випущеним текстом або за ним стояв розділовий знак, то він не зберігається;

— кожна цитата обов'язково супроводжується посиланням на джерело;

— при непрямому цитуванні (переказі, викладі думок інших авторів своїми словами), що дає значну економію тексту, слід бути точним у викладенні думок автора, коректним щодо оцінювання його результатів і давати відповідні посилання на джерело;

— якщо необхідно виявити ставлення автора праці до окремих слів або думок з цитованого тексту, то після них у круглих дужках ставлять знак оклику або знак питання;

— коли автор праці, наводячи цитату, виділяє в ній деякі слова, то робиться спеціальне застереження, тобто після тексту, який пояснює виділення, ставиться крапка, потім дефіс і вказуються ініціали автора роботи, а весь текст застереження вміщується у круглі дужки. Варіантами таких застережень є: (*курсив наш. – М.Х.*), (*підкреслено мною. – М.Х.*), (*розбивка моя. – М.Х.*)

Етикетні формули науковців

Вітання	З колегами: Доброго дня! Добрий день! Вітаю Вас! Зі святом Вас! Учасників конференції керівник може привітати таким чином: Радий Вас вітати в нашому місті! Свого колегу викладач може привітати словами: Моє шанування! (звучатиме більш урочисто). Зі студентами: Доброго дня! Здрастуйте!
Прощання	До побачення! До зустрічі! До наступної лекції!
Подяка — після закінчення наукової доповіді чи лекції	Дякую за увагу! Дякую за запитання!
— під час захисту дисертації	Дякую за слушні зауваження!
— людям, які допомагали, консультували під час написання наукової праці тощо	У роботі над книгою допомогу авторові надали члени наукового семінару відділу диференціальних рівнянь Інституту прикладних проблем механіки і математики АН України. Керівникові семінару, заслуженому діячеві науки України професору В.Я. Скоробагатьку й усім активним учасникам автор висловлює найщирішу подяку (Сявавко М. С. Інтегральні ланцюгові дробі. — К.: Наук, думка, 1994. — С. 7).
У наукових текстах (і в усному мовленні) потрібно вживати	На наш погляд, уважаємо, ми переконані, ми дотримуємось іншої класифікації

авторське «ми»	
Під час полеміки, заперечення чи висловлювання побажання щодо поглядів інших: — нейтральна позиція автора (проста констатація поглядів інших учених):	зазначив, запропонував, наголошував, займався
схвалення позиції інших авторів:	слухний/слухно, справедливий/справедливо, без сумніву, безперечно
неприйняття автором позиції інших авторів:	автор має дібрати мовні кліше, щоб висловити сумнів – неприйняття або заперечення

Питання для самоконтролю

1. Що різнить поняття «мовний етикет», «мовленнєвий етикет», «спілкувальний етикет»?
2. У чому особливість українського мовленнєвого етикету?
3. Яка структура мовного етикету?
4. Яку ситуацію вважають етикетною?
5. Як граматично й пунктуаційно виражаються мовні формули етикету?
6. Чи залежить вибір мовних формул від того, із ким спілкується науковець – із колегами чи зі студентами?
7. Назвіть загальні вимоги до цитування в науковій праці. Як вони стосуються наукового етикету?

Завдання для самостійної роботи

1. виправте помилки в запропонованих конструкціях.

Займатися в університеті; слідує урок; завідує кафедрою; у даній справі; слідує висновки; приймати участь; провести міроприємство; згідно наказу; це не протирічить закону; наші думки співпадають; на протязі години; вірно зауважив; познайомити екскурсантів з виставкою картин; отримати освіту.

2. Перегляньте завершення передмов і вступних частин у монографіях. Яка особливість мовного етикету представлена в них? Визначте засоби її вираження.

Автор із вдячністю сприйме усі критичні зауваження як щодо змісту, так і щодо методики викладення матеріалу і врахує їх у подальшій роботі над підручником.

Глибоку вдячність автор висловлює Академії педагогічних наук України, тим інститутам, організаціям та особам, які сприяли підготовці та виданню підручника.

Свою працю, що сконцентрувалася в написанні цього підручника, автор присвячує світлій пам'яті свого сина — Юрія (Бобров В. Я. Основи ринкової економіки / В.Я. Бобров. – К. : Либідь, 1995. – С. 4).

Автор висловлює щирі подяки своєму вчителю й відповідальному

редакторів монографії С.П. Бевзенку, рецензентам І. П. Чепізі, А. П. Грищенкові за висловлені зауваження (Німчук В.В. Давньоруська спадщина в лексиці української мови / В.В. Німчук. – К. : Наук, думка, 1992. – С. 8).

3. Запам'ятайте формули мовного етикету. Складіть речення, які б Ви включили до вступу чи висновку Вашої доповіді на науковій конференції, використовуючи подані етикетні формули.

Вагомі наукові здобутки...

Заслугою автора ...

Слушною є думка...

Слушно вважати, що...

Справедливе твердження ...

Справедливо стверджувати...

Без сумніву, Ви маєте рацію ...

Безперечно, ваші міркування...

Дякую за увагу!

Дякую за прихильне ставлення до мене! Дякую за запитання!

Дякую за слушні доповнення і запитання!